

memo

Pitkänsillanranta 3 A, 00530 Helsinki, Finland

Puhelin +358 9 177 060, www.hedman-attorneys.com

Tilaaja	Suomen kirjastoseura ry	Laati	Hedman Partners
Edustaja	Rauha Maarno	cc	-
Pvm	10 Toukokuuta 2019		
Asia	Selvitys sähköisten kirjojen lainaamisesta yleisissä kirjastoissa		

1. Johdanto

Olen saanut toimeksiannon Suomen kirjastoseura ry:ltä kartoittaa sähköisten kirjojen (ns. e-kirjat) lainausta koskevaa lainsäädäntöä ja sen tulkintaa. Euroopan unionin tuomioistuin antoi 10.11.2016 ratkaisun asiassa C-174/15 (VOB), jonka ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen mukaan EU:n ns. vuokraus- ja lainausdirektiivissä 2006/115/EY tarkoitettu käsite ”lainaus” kattaa kirjan digitaalisen kappaleen lainauksen tiettyjen vähimmäisehtojen täytyessä. Ratkaisu vaikuttaisi tarkoittavan olennaista näkökulman muutosta sähköisten kirjojen lainauksen vakiintuneeseen oikeudelliseen asemaan. Selvitys sisältää C-174/15 ratkaisun merkityksen ja soveltumisen selvittämisen Suomen olosuhteissa ja ottaa tarkemmin kantaa siihen, onko kirjastolla mahdollisuus lainata sähköisen kirjan kappaleita yleisölle fyysiseen kirjaan rinnastettavin tavoin, vai onko oikeudenhaltijalla oikeus määritellä sähköisten kirjojen lainauksen ehdot. Selvityksessä tekemäni johtopäätös on, että kotimaista lainsäädäntöä tulee tulkita Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun mukaan, mutta sähköisen lainauksen käytännön toteuttamisessa on ratkaistavia kysymyksiä, joita fyysisiä kirjoja lainatessa ei kohdata.

2. Sähköisten kirjojen lainaustoiminnan edistäminen yleisissä kirjastoissa

Suomessa on erityisesti vuodesta 2010 lähtien pyritty edistämään sähköisten - kirjojen lainaamisen yleistymistä. Pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastoissa on lainattavia sähköisiä aineistoja yhä kasvava määrä ja näihin kohdistunut kysyntä on ollut suurta.¹ Ympäri Suomen kirjastoja sähköisten aineistojen saatavuus ja laajuus

¹ [https://www.helmet.fi/fi-FI/Ekirjasto/Juttuja_ekirjastosta/Ekirjojen_kaytto_kasvoi_vuonna_2018\(179698\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Ekirjasto/Juttuja_ekirjastosta/Ekirjojen_kaytto_kasvoi_vuonna_2018(179698))
Vierailtu 10.5.2019.

kuitenkin vaihtelevat.² Yleisten kirjastojen yhteenliittymä eli konsortio on viimeiset vuodet tehnyt pyrkimyksiä yhteisen sähköisen e-kirjaston saamiseksi Suomen kunnille.

Sähköisten kirjojen lainaus on tällä hetkellä järjestetty kaupallisten palvelujen avulla. Kirjasto voi sopia palveluntarjoajan kanssa kirjaston käyttäjien pääsystä alustalle, josta lainattavia sähköisiä kirjoja on saatavilla. Lainattava kokoelma riippuu kirjaston hankkimista lainauslisensseistä sekä kustantajien palvelun tarjoamista nimikkeistä ja hinnoittelumalleista. Koska kirjan oikeuksienhaltijalla on tulkittu olevan mahdollisuus kieltää sähköisten kirjojen lainaus tai hinnoitella se kirjan tavanomaista myyntihintaa kalliimmaksi, on luonnollinen seuraus lainattavan kokoelman suppeampi valikoima verrattuna fyysisiin kirjoihin, joiden lainaamista kirjastoista oikeudenhaltija ei voi rajoittaa.

Sähköisten kirjojen lainauksen rinnastaminen lainsäädännössä fyysisen kirjan lainaamiseen olisi omiaan poistamaan yleisistä kirjastoista tapahtuvan lainaamisen esteitä ja edistämään sähköisten kirjojen lainausta. Samasta syystä Alankomaissa yleisiä kirjastoja edustava järjestö *Vereniging Openbare Bibliotheken* eli VOB puuttui omassa maassaan tehtyyn tulkintaan, jonka mukaan sähköisten kirjojen lainaaminen ei olisi samalla tavoin vapaa oikeudenhaltijan määräysvallasta kuin fyysisten kirjojen lainaus. VOB nosti asiassa kanteen ja vaati vahvistettavaksi, että Alankomaiden nykyinen tekijänoikeuslaki kattaa myös digitaalisen lainaamisen.

3. Euroopan Unionin tuomioistuimen ratkaisu sähköisten kirjojen lainauksesta

VOB:n aloittaman oikeudenkäynnin seurauksena Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) antoi sähköisten kirjojen yleisistä kirjastoista tapahtuvan yleisölle lainaamisen kannalta tulkintaa ravistelevan ratkaisun 10.11.2016 asiassa C-174/15. Asiaa käsittelevä Haagin alioikeus oli esittänyt neljä ennakkoratkaisukysymystä Unionin tuomioistuimelle.

Ensimmäisenä ennakkoratkaisukysymyksenä Haagin alioikeus tiedusteli EUT:lta, onko vuokraus- ja lainausdirektiivin 2006/115/EY 6 artiklan 1 kohdan yleisölle lainaamista koskevaa poikkeusta tulkittava siten, että kyseisessä säännöksessä tarkoitettu käsite ”lainaus” kattaa kirjan digitaalisen kappaleen lainauksen, kun lainaus toteutetaan yksi kappale, yksi käyttäjä -periaatteella. Mikäli vastaus on myöntävä, seuraavaksi oli vielä vastattava siihen, voiko jäsenvaltio edellyttää, että digitaalisten kappaleiden tulee olla aiemmin saatettu yhteisön markkinoille ensimmäisen myynnin kautta ja tuliko lainattavien teoskappaleiden olla peräisin laillisesta lähteestä. Neljäs kysymys haki vastausta siihen tarkoittaako digitaalisen kappaleen myynti levitysoikeuden raukeamista, mutta tähän EU:n tuomioistuin ei katsonut kyseisessä asiassa tarpeelliseksi erikseen vastata.³

Euroopan unionia ja sen jäsenvaltioita sitoo tekijänoikeutta harmonisoivat kansainväliset sopimukset, eikä EU-oikeuden tulkinta voi johtaa ristiriitaan näiden

² <http://suomenkirjastoseura.fi/artikkelit/koko-kansan-e-kirjasto-miksi-tarvitsemme-valtakunnallisen-e-kirjaston/> Vierailtu 10.5.2019.

³ C-174/15 *Vereniging Openbare Bibliotheken* ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 26.

sopimusten kanssa. EUT tutki ensin mahdollisen liikkumavaran WIPOn tekijänoikeussopimuksen perusteella ja päätyi johtopäätökseen, että Euroopan Unionia sitovat kansainväliset sopimukset eivät ole esteenä sille, että käsitettä ”lainaus” tulkitaan tilanteen mukaan siten, että siihen sisältyvät myös tietynlaiset digitaaliset lainaukset.⁴

Arvioidessaan EU:n lainsäädännön tulkintaa, EUT kiinnitti huomion vuokraus- ja lainausdirektiivin johdanto-osan neljännen perustelukappaleen mainintaan tavoitteesta tekijänoikeuden mukauttamisesta uusiin taloudellisiin tosiseikkoihin, kuten uusiin käyttötapoihin, joita digitaalinen lainaaminen edustaa. EUT päätyi tämän ja muiden perustelujen nojalla katsomaan, ettei ilmennyt ratkaisevan tärkeää syytä, jonka perusteella digitaalisten kappaleiden ja aineettomien kohteiden lainaus olisi kaikissa tilanteissa jätettävä vuokraus- ja lainausdirektiivin soveltamisalan ulkopuolelle.⁵

Ratkaisussaan EUT totesi, että mikäli yleisen kirjaston sähköisiin kirjoihin soveltama lainausmalli on verrattavissa fyysisten kirjojen lainaamiseen (”yksi kopio, yksi käyttäjä”)⁶, soveltuu yleisölle lainaamista koskeva poikkeus myös digitaalisiin eli sähköisiin kirjoihin. Tällä säilytetään yleisölle lainaamista koskevan poikkeuksen tehokas vaikutus ja merkitys kulttuurin edistämiseksi. Oikeudenhaltijoiden suojaamiseksi jäsenvaltiot voivat halutessaan asettaa edellytyksiä sähköisen kirjan lainaamiselle, kuten sen, että yleisessä kirjastossa lainattavan sähköisen kirjan tulisi olla jo aiemmin saatettu yleisön saataville oikeudenhaltijan tai tämän suostumuksella. Laittomasta lähteestä saadun sähköisen kirjan lainaaminen ei olisi direktiivin mukaista.⁷

4. Ratkaisun vaikutus Suomen lainaussäätelyyn

4.1. Lainsäädäntö

Teoksen lainaus yleisölle on säädetty EU:ssa vuokraus- ja lainausoikeuksista annetulla direktiivillä 2006/115/EY. Sen 1 artikla velvoittaa jäsenvaltiot säätämään oikeudesta sallia tai kieltää teosten lainaus ja 3 artiklan mukaan tämä yksinoikeus sallia tai kieltää vuokraus kuuluu teoksen tekijälle. Direktiivin 6 artiklan mukaan jäsenvaltiot voivat kuitenkin poiketa tekijän yksinoikeudesta lainata yleisölle, jos tekijät saavat korvauksen tästä lainauksesta. Direktiivi velvoittaa Suomea, joten EUT:n ratkaisu vaikuttaa siihen, miten Suomessa implementoitua direktiiviä ja sen pohjalta säädettyä kansallista lakia tulee tulkita⁸.

⁴ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 39.

⁵ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 44 ja 45.

⁶ Kun digitaalisen kappaleen lainaaminen toteutetaan asettamalla tällainen kappale yleisön kirjaston palvelimelle ja mahdollistamalla se, että käyttäjä lataamalla tuon kappaleen omalle tietokoneelleen valmistaa siitä kappaleen, kun otetaan huomioon, että laina-aikana voidaan ladata vain yksi kappale ja että käyttäjä ei voi enää käyttää lataamaansa kappaletta laina-ajan päätyttyä. Ratkaisu C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 52.

⁷ Ratkaisu C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 51, 54, 65, 72.

⁸ EU-oikeuden tulkintavaikutus ulottuu myös EU-oikeutta edeltäneen kansallisen oikeuden tulkintaan (asia C-106/89 Marleasing ECLI:EU:C:1990:395, kohta 8).

Suomen laissa lainauspoikkeus on säädetty tekijänoikeuslain 19 §:ssä tekijänoikeuden raukeamisen yhteyteen siten, että levitysoikeuden raukeamisen jälkeen saadaan teoksen kappaleita lainata yleisölle tekijän lupaa hankkimatta.

Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentissa säädetään:

Kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella, kappaleen saa levittää edelleen.

Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin 3 kohdassa säädetään lainauksen sisältyvän levitykseen yleisön saataviin saattamisen tapana:

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun:

3) sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen;

Kotimaisen tulkintatradition mukaan 19 §:n 1 momenttia tulkitaan siten, että se sallii lainaamisen yleisistä kirjastoista.⁹ Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentti siten tarkoittaa luettuna 2 §:n kanssa, että teoksen kappaleen ensimyyntin tai -luovutuksen jälkeen sitä saa myydä, vuokrata ja lainata edelleen ilman tekijän lupaa. Vuokraus kuitenkin poistetaan tältä listalta 19 §:n 2 momentissa, eikä vuokraus siten ole sallittua ilman tekijän lupaa.

Suomen lainsäädännössä omaksuttu ratkaisu, jonka mukaan lainausoikeus raukeaa muun levitysoikeuden mukana ei täysin noudata direktiivin systematiikkaa, sillä levitysoikeuden raukeaminen ei EU:n direktiivien valossa tarkoita lainausoikeuden raukeamista.¹⁰ Tätä ei kuitenkaan ole Suomessa pidetty siinä määrin ongelmana, että siihen olisi kiinnitetty oikeuskirjallisuudessa huomiota.¹¹ Kotimaista lainauslainsäädännön tarkoitusta vapauttaa lainaus teoksen kappaleen ensimyyntin jälkeen ei silti ole syytä tulkita toisin. Lainauspoikkeuksen muodostuminen 19 §:n 1 momentissa voidaan johtaa myös 19 §:n 3 momentista, joka säättää poikkeuksesta 1 momentissa säädetyn lainaamisen pääsääntöön.

⁹ Näin myös Harenko – Niiranen – Tarkela teoksessa Tekijänoikeus (2016), s. 186 ja Haarmann teoksessa Immateriaalioikeus (2014), s.101. Sama todetaan tekijänoikeuslain 19 §:n esitöissä HE 1994/287 vp s. 73.

¹⁰ Vuokraus- ja lainausdirektiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan oikeus sallia tai kieltää teosten lainaus ei sammu eli raukea teoksen kappaleen myyntin tai muun levityksen johdosta. Tästä muistutetaan myös hallituksen esityksessä HE 28/2004 s. 96: *Pykälän 1 momentin mukaista teoksen kappaleen levittämistä on myös teoksen kappaleen lainaaminen yleisölle. Direktiivin mukainen levitysoikeus ja sen raukeaminen ei kuitenkaan kata lainaamista eikä vuokraamista, joita koskevat säännökset ovat vuokraus- ja lainausdirektiivissä.* EUT:n ratkaisukäytännössä asiassa C-200/96 Metronome Musik ECLI:EU:C:1998:172 kohdassa 19 on lisäksi todettu, että erottelu lainausoikeuden ja levitysoikeuden välillä on perusteltu.

¹¹ Oikeuskirjallisuudessa ja tekijänoikeusneuvoston lainausoikeutta käsittelevän lausunnon TN 2013:4 yhteydessä lainauspoikkeus systematisoidaan levitysoikeuden raukeamisen kautta.

Tekijänoikeuslain 19 §:n 3 momentissa säädetään:

Mitä 1 momentissa säädetään, ei koske elokuvateoksen tai tietokoneella luettavassa muodossa olevan tietokoneohjelman kappaleen saattamista yleisön saataviin lainaamalla.

Edellä mainitun lisäksi selkeä poikkeus tekijän päätäntävällä lainaukseen on säädetty Euroopan talousalueen ulkopuolelta tulevien teosten osalta tekijänoikeuslain 19 §:n 5 momentissa ja sen 1 kohdassa:

Teoksen kappaleen, joka on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueen ulkopuolella, saa 1 momentin mukaisesti 3 momentissa olevin rajoituksin:

1) saattaa yleisön saataviin lainaamalla;

Tekijänoikeuslain 19 §:n 5 momentti säädettiin, jotta yleiset kirjastot voisivat jatkaa aineistohankintojaan Euroopan talousalueen ulkopuolelta, kun Suomessa vallitseva kansainvälinen raukeaminen korvattiin EU:n vaikutuksesta yhteisöraukeamisella. Myös tämä lainaamista koskeva tekijänoikeuden rajoitus edellyttää raukeamisen kaltaisen olosuhteen olemassaoloa. Kyseinen lainkohta ei siis ollenkaan koske ETA-alueen sisällä ensimmäisen saaneita teoksen kappaleita.

4.2. Kotimainen tulkintatraditio

Edellä selostetusta levitysoikeuden raukeamiseen nojaavasta lainsäädäntöratkaisusta johtuen kotimainen laintulkinta koskien teosten lainausta on perustunut tulkintaan tekijänoikeuden raukeamisen lainalaisuuksista. Sähköisten kirjojen osalta tulkinta on ollut, että digitaalisia sisältöjä ei tekijänoikeuslain 2 §:n nojalla levitetä, vaan niitä välitetään. Levittäminen puolestaan tarkoittaisi vain fyysisen esineen jakelua. Digitaalinen lainaus ei siten olisi yhteensopiva levityskäsitteen mukaan toimivan lainauspoikkeuksen kanssa. Digitaalisten teosten kappaleisiin liittyvien oikeuksien ei myöskään ole katsottu raukeavan fyysisen kappaleen tavoin. Niiden siirtäminen laitteesta toiseen edellyttää kappaleen valmistamista, joka on levityksestä irrallinen oikeus, eikä sen ole ajateltu sammuvan. Tätä tulkintatapaa digitaalisesta raukeamisesta ei ole tähän mennessä ollut juuri syytä haastaa.

Euroopan unionin ratkaisu antaa aiheen arvioida kotimaista tulkintatraditiota toisin. Arvioitavaksi tulee, mitä kotimainen lainaussäätelyn kiinteä yhteys tekijänoikeuden raukeamiseen tarkoittaa uuden ratkaisun valossa. Tähän sisältyy ensinnäkin raukeamisen laukaisevan kriteerin hyväksyttävyyden arviointi lainauksen edellytyksenä sekä kriteerin soveltuminen sähköisiin kirjoihin. Toiseksi tulee arvioida, mikä on oikeuksien raukeamiseen sisältyvän levityskäsitteen merkitys arvioitaessa soveltuuko EUT:n tulkinta kotimaiseen lainaussäätelyyn. Kappaleen valmistaminen digitaalisen lainauksen yhteydessä on EUT:n ratkaisussa jo yksiselitteisesti katsottu hyväksyttäväksi.

4.3. Ensimmäinen tai muu pysyvä luovutus lainauksen edellytyksenä

Suomen tekijänoikeuslaissa lainaaminen on sidottu teoskappaleen ensimmäisen myynnin tai muun omistusoikeuden siirron tapahtumiseen. Tulkintatraditiona on ollut, että lainausoikeus raukeaa samalla kuin oikeus myydä teoskappale edelleen. Samalla tämä tarkoittaa sitä, että lainaamisen edellytyksenä on tekijän luvalla tapahtuva teoksen kappaleen ensiluovutus.

VOB-ratkaisun vastaus toiseen kysymykseen antaa vastauksen siihen, että jäsenvaltio voi säätää lainauspoikkeuksen edellytykseksi, että ainakin lainattavan digitaalisen teoksen kappale on saatettu markkinoille unionissa tapahtuneen ensimmäisen myynnin tai muun omistusoikeuden siirron kautta oikeudenhaltijan suostumuksella.¹² Ratkaisussa käytetyt perustelut ovat suoraan sovellettavissa myös fyysiseen teoksen kappaleeseen, joten tässä yhteydessä on mahdollista todeta, että Suomen asettama edellytys tekijän luvalla tapahtuvasta ensiluovutuksesta teoksen lainaamiselle on EU-oikeuden mukainen.

EUT:n ratkaisu ei vielä ole ottanut lopullista kantaa siihen, missä määrin teoskappaleen levitysoikeus voi raueta digitaalisessa ympäristössä. Kysymysasettelun vuoksi tätä käsittelevä neljäs ennakkoratkaisukysymys ei saanut vastausta. EUT ottanee tähän kantaa myöhemmin asiassa C-263/18 (Tom Kabinet), jossa ratkaistavana on kysymys siitä, onko sähköisten kirjojen levitysoikeus sammunut eli rauennut kun ne on asetettu vastikkeellisesti saataville verkkokaupassa etälatauksen kautta rajoittamattomaksi ajaksi. Ratkaisua saataneen odottaa vuoteen 2020.

Kotimaista lainsäädäntöä voi kuitenkin tulkita vallitsevan EU-ratkaisukäytännön valossa jo nyt digitaalista lainausta mahdollistavasti raukeamisen laukaisevan kriteerin osalta. Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentti ei sisällä kannanottoa siihen, että teoksen kappale, joka on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, tulisi olla fyysinen kappale. Pelkästään se seikka, että raukeava (levitys)oikeus viittaisi fyysiseen kappaleeseen ei vielä tarkoita, että ensiluovutuskriteeri olisi rajattu vain fyysisiin kappaleisiin. Ratkaisevana kriteerinä on sen sijaan luovutustoimi. Tietokoneohjelmien osalta vastaavaan lopputulokseen on päätyttyä myös EUT ratkaisussa C-128/11 (Usedsoft) ja Suomen korkein oikeus ratkaisussa KKO 2003:88.

EUT totesi Usedsoft-ratkaisussa, että siinä käsitellyssä tilanteessa ei ole merkitystä sillä, onko oikeudenhaltija saattanut tietokoneohjelman kappaleen asiakkaan saataville internetsivulta toteutettavan lataamisen vai CD-ROMin tai DVD:n kaltaisen aineellisen alustan avulla. Se, että tekijänoikeuden haltija siirtää tietokoneohjelman kappaleen asiakkaalle ja nämä osapuolet tekevät käyttöoikeuslisenssiä koskevan sopimuksen rajoittamattomaksi ajaksi, muodostaa tilanteen, jossa joku on ”ensimmäisen kerran myynyt tietokoneohjelman kappaleen”.¹³

¹² C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheek ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 65.

¹³ C-128/11, UsedSoft GmbH v Oracle International Corp ECLI:EU:C:2012:407 perustelukappaleet 45–48.

Usedsoft-ratkaisu tukee oikeuksien raukeamisen osalta sähköisten kirjojen lainausta puoltavaa tekijänoikeuslaintulkintaa, mutta se ei yksin estä vastakkaisen tulkinnan mahdollisuutta. Tietokoneohjelmia koskee direktiivi 2009/24/EY eli ohjelmistodirektiivi, kun sähköisiä kirjoja koskee direktiivi 2001/29/EY eli tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi tai lyhyemmin tietoyhteiskuntadirektiivi. Jälkimmäinen ei sisällä EUT:n Usedsoft-ratkaisussa viittaamia ohjelmistodirektiivin kohtia, joissa nimenomaisesti samaistetaan tietokoneohjelmat niiden ilmaisumuodoista huolimatta eli tekemättä eroa sen perusteella onko ensimmäisen kerran myyty tai luovutettu tietokoneohjelman kappale aineellisessa vai aineettomassa muodossa.¹⁴ Tietokoneohjelman ilmenemismuodosta vapaa raukeaminen ei siten välttämättä tarkoita, että sama koskee sähköisiä kirjoja.

Usedsoft-ratkaisuun verrattuna vastakkaiseen johtopäätökseen on mahdollista päästä Tietoyhteiskuntadirektiivin 2001/29/EY nojalla. Sen 3 artiklan 3 kohdan mukaan tekijän oikeus kieltää teostensa langallinen tai langaton välittäminen yleisölle, mukaan lukien teosten saattaminen yleisön saataviin siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teokset saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana, ei sammu eli raukea mainitulla tavalla tapahtuvan yleisölle välittämisen tai yleisön saataviin saattamisen yhteydessä. Kuvattu välittäminen tarkoittaa kaikenlaista digitaalista teoksen yleisöön saataviin saattamista, joten oikeuksien raukeamista ei sananmukaisesti tapahdu digitaalisille teoskappaleille. Direktiivin 29 perustelukappaleessa tehdään myös ero palvelun ja fyysisen kappaleen välille: oikeuksien sammuminen ei koske palveluja eikä varsinkaan suorakäyttöpalveluja. Tämä pätee myös tällaisen palvelun käyttäjän oikeudenhaltijan suostumuksella teoksesta tai muusta aineistosta tekemään fyysiseen kappaleeseen. Tietoyhteiskuntadirektiiviä voi siten tulkita siten, että se estää teoskappaleen sähköisen raukeamisen sen pysyvänkin ensiluovutuksen yhteydessä¹⁵.

EUT kuitenkin huomauttaa Usedsoft-ratkaisussa, että tietoyhteiskuntadirektiivissä 2001/29/EY ja ohjelmistodirektiivissä 2009/24/EY käytetyillä käsitteillä on lähtökohtaisesti oltava sama merkitys¹⁶, jolloin raukeamista tulisi tulkita yhtenevällä tavalla ohjelmistojen ja muiden teosten osalta. Lisäksi EUT toteaa tietoyhteiskuntadirektiivin tulkinnasta: se, että omistusoikeus luovutetaan, muuttaa pelkän tämän direktiivin 3 artiklassa tarkoitetun ”yleisölle välittämisen” kyseisen direktiivin 4 artiklassa tarkoitetuksi levitystoimeksi, joka voi johtaa levitysoikeuden raukeamiseen.¹⁷ Tietoyhteiskuntadirektiiviä voi siten mahdollisesti tulkita myös sen puolesta, että sähköisten kirjojen levitysoikeus voi raueta myös digitaalisesti, kun teoksen kappaleen omistusoikeus on luovutettu.

Riippumatta siitä mikä on raukeamisen tulkinta tietoyhteiskuntadirektiivin nojalla, sen ei silti tarvitse vaikuttaa sen tulkintaan, miten lainaussäätelyä tulkitaan. Direktiivin 1 artiklan 2 kohdassa nimittäin todetaan, samoin kuin

¹⁴ C-128/11, UsedSoft GmbH v Oracle International Corp ECLI:EU:C:2012:407 perustelukappaleet 55–60.

¹⁵ Tietoyhteiskuntadirektiivin 1 artiklan 2 kohdan a-alakohdasta ilmenee, että kyseinen direktiivi ei millään tavoin vaikuta tietokoneohjelmien oikeudelliseen suojaan, joten Usedsoft-ratkaisun lopputuloksesta ei voi päätellä miten tietoyhteiskuntadirektiiviä on tämän osalta tulkittava ja toisaalta tietoyhteiskuntadirektiivin digitaalisen raukeamisen vastainen tulkinta ei vaikuta ohjelmistojen digitaaliseen raukeamiseen.

¹⁶ C-128/11, UsedSoft GmbH v Oracle International Corp ECLI:EU:C:2012:407 perustelukappale 60.

¹⁷ C-128/11, UsedSoft GmbH v Oracle International Corp ECLI:EU:C:2012:407 perustelukappale 52.

tietokoneohjelmistojen osalta (a-alakohta), että direktiivi ei vaikuta lainausoikeuteen (b-alakohta). Lainausoikeutta tulkitaan siten vain vuokraus- ja lainausdirektiivin 2006/115/EY nojalla ja siihen EUT:n ratkaisu C-174/15 (VOB) on antanut tulkinnan, jota tietoyhteiskuntadirektiivissä mahdollisesti ristiriitaiset kohdat eivät syrjäytä.

Kotimainen KKO 2003:88 ratkaisu perustui myös tulkinnalle, jonka mukaan kun ohjelmien käyttöoikeutta ei ollut rajoitettu ajallisesti, puolsi tämä tapahtuman olleen kauppa, eikä vain käyttöoikeuden luovutus. Ratkaiseva merkitys oli annettava luovutustoimen tosiasialliselle luonteelle, eikä sen muodolliselle sisällölle ja levitysoikeus raukesi.¹⁸

Edellä mainitun perusteella tulen siihen johtopäätökseen, että tekijän luvalla tapahtuvan teoksen kappaleen ensimyyntin tai muun pysyvän luovutuksen edellyttäminen teoksen lainaamiseksi ei koidu esteeksi tulkita Suomen lakia EUT:n ratkaisun mukaan sallien sähköisten kirjojen lainaus yleisölle. Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettu teoskappaleen pysyvä ensiluovutus voidaan tehdä myös digitaalisesti.

4.4. Levityskäsitteen soveltuminen sähköiseen lainaukseen

Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentin lainausoikeuden perustava kohta perustuu kappaleen edelleen*levittämiselle*. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin 3 kohdassa levittämiseksi on annettu yleiskieltä suppeampi määritelmä; teoksen kappaletta levitetään, kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään. Oikeuskirjallisuudessa levittämisen on tulkittu kohdistuvan vain fyysiseen teoskappaleeseen.¹⁹ Tietoverkossa tapahtuva teoksen yleisön saataviin saattaminen on sen sijaan 2 §:n 3 momentin 1 kohdan mukaista välittämistä. Koska 19 §:n 1 momentti ei mainitse välittämistä, olisi lain sanamuodon mukainen tulkinta sulkea sähköisten teoskappaleiden lainaaminen Suomen lain ulkopuolelle, koska lainaussäännöksen voidaan katsoa määrittelevän lainauksen vain fyysisten kappaleiden levittämiseksi.

Tiukasti sanamuotoihin tukeutuva tulkinta ei kuitenkaan ole tässä tapauksessa oikea ratkaisu. Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentin sanavalinta on peräisin tekijänoikeuslain vuoden 2006 osittaisuudistuksen edeltävältä ajalta, jolloin teoksen saattaminen yleisön saataviin myös sähköisesti tarkoitti teoksen levittämistä. Tietoverkoissa tapahtuva yleisön saataviin saattaminen systematisoitiin välittämiseksi 1.1.2006 voimaan tulevalla muutoksella, mutta lain esitöiden mukaan muutoksilla oli tarkoitus vain selkeyttää yksinoikeuksien kokonaisuutta eivätkä ehdotettavat muutokset tuo tekijän yksinoikeuksien piiriin uusia toimia eivätkä uusia oikeuksia.²⁰ Saman uudistuksen yhteydessä 19 §:n 1 momenttia muutettiin, mutta vain huomioiden kansainvälisen raukeaminen muuttuminen yhteisöraukeamiseksi, eikä esitöistä ole luettavissa tarkoitusta muuten supistaa lainauksen soveltamispiiriä. Näin tekijänoikeuslakia ei voi tulkita pelkästään levittämis-sanaan nojaten siten, että sähköisten kirjojen lainaukseen olisi eri säännöt kuin fyysisten kirjojen lainaukseen.

¹⁸ Ratkaisun analyysi Haarmann teoksessa *Immateriaalioikeus* (2014), s. 100.

¹⁹ Harenko – Niiranen – Tarkela teoksessa *Tekijänoikeus* (2016) s. 61.

²⁰ HE 28/2004, s. 77.

Edellä lausuttua johtopäätöstä tukee EUT:n perustelu, jossa se kiinnittää huomiota aiemman lainausdirektiivin ehdotuksen KOM(90) 586 perusteluissa mainittuun Euroopan komission toivomukseen vuodelta 1991 jättää direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle kohteiden saattaminen saataville sähköisten tietojen siirrolla. EUT toteaa, ettei tämän perusteella ole selvää, että komissio olisi tahtonut soveltaa tällaista ulkopuolelle jättämistä kirjojen sähköisiin kappaleisiin. Perusteluissa mainitut kappaleet liittyivät pelkästään elokuvien sähköiseen siirtoon. Komission perustelujen laatimisaikaan kirjojen digitaaliset kappaleet eivät olleet sellaisessa käytössä, että komission voitaisiin pätevästi katsoa ottaneen ne implisiittisesti huomioon.²¹ Sama periaate koskee Suomen tekijänoikeuslakia. Linaussäännösten sisältö on peräisin hallituksen esityksestä vuodelta 1994, jolloin sähköisten kirjojen käyttö ei ollut komission kannanoton ajalta edistynyt²². Lainsäätäjän ei voida ajatella tarkoittaneen nykymuotoisten sähköisten kirjojen lainauksen poissulkemista²³.

Edellä mainittua johtopäätöstä ei myöskään estä WIPO:n tekijänoikeussopimukseen sisältyvä sopimuksen 6 ja 7 artiklaa koskeva julkilausuma, jonka mukaan ilmauksilla "kopio" ja "alkuperäinen teos ja kopio", jotka kyseisissä artikloissa ovat levitysoikeuden ja vuokrausoikeuden kohteina, tarkoitetaan näissä artikloissa ainoastaan alustalle tallennettuja teosten kopioita, joita voidaan levittää aineellisina esineinä.²⁴ Tämä sulkisi digitaaliset teosten kappaleet levitysoikeuden ulkopuolelle 6 ja 7 artiklaa tulkitessa, mutta WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 6 artiklan sääntelemä levitys koskee kuitenkin vain teoksen kappaleen myyntiä tai muuta omistusoikeuden luovutusta. Sopimuksen 7 artikla koskee elokuvateosten, tietokoneohjelmien ja äänitteiden vuokrausta. Kumpikaan artikla ei siten koske sähköisten kirjojen lainausta. EUT myös toteaa, kyseinen yleissopimus ja julkilausuma eivät ole esteenä sille, että direktiivissä tarkoitettua käsitettä "lainaus" tulkitaan tilanteen mukaan siten, että siihen sisältyvät myös tietynlaiset digitaaliset lainaukset.²⁵ EUT myös käyttää levitys-termiä kirjan digitaalisen kappaleen yhteydessä, mikä puoltaa sitä ettei termi ole tiukasti sidottu pelkästään fyysisten teoskappaleiden hyödyntämiseen.²⁶ Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentille on siten WIPO:n tekijänoikeussopimuksen estämättä mahdollista tulkinta, jonka mukaan pykälässä käytetyllä sanalla "levitys", ei ole tarkoitettu sulkea digitaalista lainausta levitysoikeuden ulkopuolelle²⁷.

²¹ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheek ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 41–42.

²² Lainkohta koki vain vähäisen muutoksen vuoden 1994 muutosehdotuksessa ja itse lainauspykälä on vielä vanhempaa perua. Muutoksessa lainauksen mahdollistavaksi kriteeriksi tuli teoskappaleen ensiluovutus. Tätä ennen se oli ensijulkaisu.

²³ Lain esitöissä kyllä mainitaan elektroninen kirja, mutta sillä tarkoitetaan *tuotetta, joka rinnastuu muihin kirjoihin, vaikka sen osana olisi myös hakuohjelma. Tällaisen elektronisen kirjan lainaamiseen yleisölle ei tarvita lupaa. Kuitenkin jos ohjelmaa levitetään tuotteesta erillään, vaaditaan ohjelman lainaamiseen yleisölle oikeudenhaltijan lupa.* Esitöiden kohdalla on tarkoitus selventää rajanvetoa lainatessa tietokoneohjelmia (ei sallittua) tai tuotteita, joihin sisältyy tietokoneohjelma (sallittua). HE 287/1994 vp, s. 73. Kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä nykymuotoisten sähköisten kirjojen lainaamisesta maininnasta ei ole syytä johtaa.

²⁴ WIPO:n tekijänoikeussopimus on asetettu Suomessa voimaan presidentin asetuksella 17/2010.

²⁵ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheek ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 39.

²⁶ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheek ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 62 ja 65.

²⁷ Julkisasiames lausuu asian Usedsoft-asian ratkaisuehdotuksessaan: *se, että omistusoikeus luovutetaan, muuttaa pelkän teoksen yleisölle välittämistoimen ilmiselvästi levittämistoimeksi.* Ratkaisuehdotus asiassa C-128/11 Usedsoft ECLI:EU:C:2012:234. EUT hyväksyi kannanoton ratkaisun kohdassa 52.

Tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettua raukeavaa levitysoikeutta on tulkittava EU-oikeuden valossa siten, että se sisältää myös sähköisten kirjojen lainauksen. Muunlainen tulkinta olisi EU-oikeuden vastaista. Suomessa vastakkainen tulkinta johtaisi vieläpä siihen, että sähköisten kirjojen lainaus ei olisi mahdollista 19 §:n 1 momentin nojalla Euroopan talousalueella pysyvän ensiluovutuksen saaneen teoksen osalta, mutta olisi 19 §:n 5 momentin nojalla Euroopan talousalueen ulkopuolella ensiluovutuksen saaneen teoksen osalta. Tätä lainsäätäjän ei voida katsoa tarkoittaneen.

4.5. Kappaleen valmistaminen

Digitaalisen lainauksen yhteydessä kappaleen siirtäessä sähköistä kirjaa laitteelta toiselle tapahtuu teknisestä syytä kappaleen valmistaminen. Tämä oli huomioitu jo ennakkoratkaisukysymyksestä, jossa asetelmaan kuuluu kappaleen valmistaminen sähköisessä muodossa olevaa kirjaa asettaessa kirjaston palvelimelle (valmistettu kappale A) ja käyttäjän ladatessa sitä tietokoneelleen (valmistettu kappale B). EUT ei problematisoinut kappaleen valmistamista, vaan yksinomaan toteaa johtopäätöksessään kappaleen valmistamisen olevan tässä yhteydessä sallittua.²⁸

Koska EUT ei ratkaisussa viittaa mihinkään erityiseen poikkeukseen, joka mahdollistaisi kappaleen valmistamisen lainauksen yhteydessä, johtuu oikeus valmistaa kappale suoraan lainauspoikkeuksesta. Tämä käy ilmi johtopäätöksen sanamuodosta, jonka mukaan käsite ”lainaus” kattaa kirjan digitaalisen kappaleen lainauksen, kun lainaus toteutetaan asettamalla kyseinen kappale yleisen kirjaston palvelimelle ja mahdollistamalla se, että käyttäjä voi lataamalla tuon kappaleen omalle tietokoneelleen valmistaa siitä kappaleen.²⁹ Lainauskäsitettä on siten Suomessakin tulkittava sisältävän tällaiset kappaleen valmistustoimet ilman, että siitä on tarpeen säätää erikseen.

4.6. Yhteenveto EUT:n ratkaisun vaikutuksesta kotimaan laintulkintaan

Edellä lausutun perusteella ei ole estettä tulkita kotimaista lainsäädäntöä sen mukaan, että se sallii sähköisten kirjojen lainaamisen ”yksi kappale, yksi käyttäjä” -mallilla EUT:n C-174/15 (VOB) ratkaisun mukaan. Noudatellen EUT:n ratkaisun 44 perustelukappaleessa toteamaa, asiassa ei ole ilmennyt ratkaisevan tärkeää syytä, jonka perusteella digitaalisten kappaleiden ja aineettomien kohteiden lainaus olisi jätettävä tekijänoikeuslain 19 §:n ulkopuolelle.

Suomessa säädely lainausoikeus on, vaikkakin EU-jäsenyyttä vanhempaa perua, nykyään puhtaasti EU-peräistä oikeutta. Suomen tekijänoikeuslain lainaussääntöjä tulee tulkita EU:n säännösten mukaisesti. EUT:n oikeuskäytäntö on kannanotto, miten EU-oikeutta tulee tulkita. Havaintoni mukaan Suomen lain kirjoitusasu ei ole ristiriidassa EUT:n sähköisten kirjojen lainaamista koskevan ratkaisun C-174/15 (VOB) kanssa, vaan sen vastakkaisesta tulkintatraditiosta huolimatta EUT:n

²⁸ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 26, 54 ja ratkaisun ensimmäinen johtopäätös.

²⁹ C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappale 54 ja ratkaisun ensimmäinen johtopäätös.

ratkaisun mukainen tulkinta on mahdollinen. Lainkohtaa on jatkossa tulkittava harmoniassa EU-oikeuden kanssa siten, että sähköisten kirjojen lainaus yleisölle on mahdollista, kun teoksen kappale on kerralla lainassa vain yhdellä käyttäjällä, jona aikana muut käyttäjät eivät voi käyttää kyseistä teoksen kappaletta ja laina-ajan päätyttyä lainattu kappale lakkaa toimimasta. Kotimaista lakia on siltä osin noudatettava, että lainattava digitaalinen teoskappale tulee olla tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella (19 §:n 1 mom) tai Euroopan talousalueen ulkopuolella (19 §:n 5 mom).

Tekijällä on oikeus korvaukseen teoksensa kappaleiden lainaamisesta yleisölle tekijänoikeuslain 19 §:n 4 momentin mukaan. Tämä pätee myös sähköisten kirjojen lainaukseen. Laki ei edellytä lainauskorvauksen määrittämistä ja keräyksen järjestämistä ennen lainauksen aloittamista, vaan korvaukseen oikeutetut voivat hakea korvausta jälkikäteen. Korvausta on vaadittava kolmen vuoden kuluessa sen kalenterivuoden lopusta, jona oikeus on syntynyt. Tekijänoikeuslain 19 a §:n mukaan korvaus suoritetaan opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksymän, lukuisia yleisistä kirjastoista ja korkeakoulukirjastoista lainattujen teosten tekijöitä edustavan järjestön välityksellä. Tällä hetkellä Sanasto ry kerää ja jakaa lainauskorvaukset kirjailijoille fyysisten teoskappaleiden lainauksesta. Myös muut järjestöt keräävät ja jakavat lainauskorvauksia eri tekijäryhmille.

5. Sähköisten kirjojen lainaus käytännössä

Fyysisen kirjan lainaaminen yleisölle yleisestä kirjastosta tarkoittaa kirjan ostamista mistä tahansa kirjakaupasta ja sen asettamista kirjahyllyyn lainattavaksi. Sähköisten kirjojen lainaus ei ole näin yksinkertaista. Helpoimmillaan sähköisen kirjan voi ostaa verkkopalvelusta ja ladata tietokoneelle tai lukulaitteelle. Mikäli sähköisen kirjan kappaletta siirretään toiselle laitteelle lainattavaksi, valmistuu siitä tällöin uusi kopio, joista molemmat ovat samaan aikaan käytettävissä. Lainattu kopio ei myöskään tule itsestään käyttökelvottomaksi laina-ajan päätyttyä tai palautu kirjastolle. Vaikka fyysisen kirjan palauttaminenkin vaatii lainaajalta toimia, lainauksen päätyminen on kirjastolta paljon sähköisen kirjan lainausta helpommin tarkistettavissa. Ilman teknistä ratkaisua ei ole mahdollista varmistaa, että lainattu sähköisen kirjan kappale poistuu lainaajan käytöstä laina-ajan päätyttyä.

Lainattaessa sähköisiä kirjoja yleisestä kirjastosta, tulee ratkaista miten varmistetaan, että lainaus vastaa fyysisten kirjojen lainausta eli noudattaa EUT:n edellyttämää yksi kappale, yksi lainaaja -periaatetta. Tällainen todennäköisesti edellyttäisi jonkinlaista ohjelmistoratkaisua, jolla lainattavat kirjat ovat teknisellä toimenpiteellä suojattuja. Tekijänoikeuslain 50 a §:n mukaan suojatun teoksen suojana olevaa tehokasta teknistä toimenpidettä, jonka teoksen tekijä tai joku muu tekijän luvalla teosta yleisön saataviin saatessaan on teoksen suojaksi asettanut, ei saa kiertää. Tällaisia teknisiä ratkaisuja on käytössä nykyisillä lainausalustoilla.

Kirjasto voi havaita käytännön hankaluuksia jo lainattavaa aineistoa hankkiessa. Suuri osa tarjolla olevista sähköisistä kirjoista on myynnissä valmiiksi teknisellä toimenpiteellä suojattuna. Tällainen tekninen suojaus ei kuitenkaan tavanomaisesti

ota huomioon kirjaston tarpeita, eikä niissä tyypillisesti ole käytössä ominaisuutta, joka mahdollistaisi yleisölle lainauksen. Silloinkin, kun sähköisiä kirjoja myyvä kauppapaikka hyödyntää vähemmän käyttöä rajaavaa suojaa, kuten esimerkiksi vesileimausta, rajoittavat ne usein sopimusehdoin palvelun käyttöä vain kuluttaja-asiakkaille ja rajaavat käyttöehtosopimuksin kirjan kappaleen edelleen luovuttamisen mahdollisuuden pois. Vaikka kirjakauppojen myymien kirjojen eteenpäin myymistä ja lainaamista ei voi yleisesti sopimuksin kieltää³⁰, voi aineistojen hankinta yleisesti vastoin kirjojen myyjien sopimusehtoja olla kirjastojen kannalta epätoivottua. Tällaisen kirjastotoimen ostojen yleistyessä, voivat markkinat tai lainausta vastustava kustantaja reagoida tilanteeseen ottamalla käyttöön lainausta estävät tekniset suojakeinot. Yleisen sähköisten kirjojen lainauksella on siten lainsäädännön lisäksi muitakin ratkaistavia kysymyksiä. Näiden ratkaiseminen on tämän selvityksen ulkopuolella.

6. Sähköisten kirjojen lainauksen kehitys Alankomaissa³¹

Alankomaissa digitaalisen lainauksen osapuolet pääsivät oikeudenkäynnin aikana sopimukseen sähköisten kirjojen lainauksen periaatteista ja käytännön toteutuksesta. Ratkaisu ei lopulta noudattanut yksi kappale, yksi käyttäjä -mallia, vaan yksi kappale on lisensoitu usealle käyttäjälle. Neuvotteluja edisti Alankomaiden opetus-, kulttuuri ja tiedeministeriö, jonka avustuksella ja osin rahoituksella intressitahot pääsivät sopimukseen, joka luotiin sopimuslisenssimalliksi³².

Sopimuslisenssi kattaa Alankomaiset julkaisut ja käännöskirjat kaikilta merkittävimmiltä kustantajilta. Yksittäisiä pieniä kustantajia sekä yksittäiset käännöskirjat voivat jäädä sopimuslisenssin ulkopuolelle. Kirjojen fyysisen julkaisun jälkeen on 6 kk – 12 kk ikkuna, jona aikana kirjaa ei vielä edellytetä tarjottavaksi lainattavaksi sähköisesti. Tämän jälkeen kirjat tulevat Alankomaiden kansalliskirjaston ylläpitämään palveluun, josta sähköinen lainaus on mahdollista.³³ Lisenssimaksu on tyypillisesti nimikkeestä riippuen 0,36 € – 1,40 € lainaa kohti, siten että uusien ja suosittujen kirjojen lisenssimaksu on korkeampi. Varsinaista ylärajaa lisenssimaksulle ei ole asetettu, vaan maksu riippuu kansalliskirjaston ja edunsaaja edustavien järjestöjen välisistä neuvotteluista. Korvaus jakautuu 50/50 suhteessa kustantajille ja kirjan tekijöille ja sen suorittaa kansalliskirjasto, jota valtio tukee opetus- kulttuuri ja tiedeministeriön budjetista.

Lainausalustan toimittaa alankomaalainen voittoa tuottamaton yhtiö CB³⁴ (aiemmin *Centraal Boekhuis BV*), joka toimii Alankomaissa kirjojen jakelijana ja tukkurina. Yhtiöllä on pitkä historia ja keskeinen rooli Alankomaiden kustannustoiminnassa. Yhtiön omistaa sen omistusta hallinnoiva säätiö.

³⁰ TN 2013:4 s, 5.

³¹ Jakso on laadittu kahden haastattelun perusteella. Haastateltavat henkilöt toimivat Alankomaissa yleisiä kirjastoja edustavassa yhdistyksessä VOB:ssä (*Vereniging Openbare Bibliotheken*) ja Alankomaiden kansalliskirjastossa (*Nationale bibliotheek*).

³² Sopimuslisenssi hollanniksi: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-59302.html>. Vierailtu 10.5.2019.

³³ Sähköinen kirjasto: <https://www.onlinebibliotheek.nl/>. Vierailtu 10.5.2019.

³⁴ Yhtiön verkkosivut: <https://www.cb.nl/>. Vierailtu 10.5.2019.

7. Selvityksen johtopäätökset ja ratkaisuehdotus

Julkisasiamies lausuu Euroopan unionin tuomioistuimelle antamassa ratkaisuehdotuksessaan sähköisten kirjojen lainaamista käsittelevässä asiassa C-174/15 (VOB), että kirjastojen on digitaalisella aikakaudella voitava edelleen täyttää tehtävänsä, joka niillä oli sivistyksen vaalijana ja levittäjänä silloin, kun kirja oli olemassa vain paperimuodossa. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole mahdollista yksistään markkinalakien ohjaamassa maailmassa. Jos kirjastot eivät voi hyödyntää lailla turvattua oikeutta lainata kirjoja yleisölle, ne saattavat menettää valmiutensa hoitaa digitaalisessa ympäristössä sitä tehtävänsä, joka niillä on aina ollut paperikirjan todellisuudessa.³⁵ Julkisasiamies ehdotti kirjastolle myönteistä tulkintaa sähköisten kirjojen lainaamiseen.

Euroopan unionin tuomioistuin päätyi julkisasiamiehen kannalle ja ratkaisu on selkeä ja johdonmukainen sähköisten kirjojen lainauksen mahdollistava kannanotto EU:n lainsäädännön tulkinnasta. EU:n jäsenvaltioiden on puolestaan tulkittava olemassa olevia kansallisia lakeja Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun mukaisesti.

Kotimainen sähköisten kirjojen lainaamista koskeva oikeudenhaltijan luvan edellyttävä tulkintatraditio ei enää ole mahdollinen tulkintavaihtoehto, vaan Suomessa on tulkittava lainsäädäntöä harmoniassa Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun kanssa. Sähköisten kirjojen lainaus yleisistä kirjastoista on Suomessakin mahdollista ilman erillistä lupaa, kun sähköisen teoksen kappale on ensi kertaa tekijän suostumuksella myyty tai muuten pysyvästi luovutettu. Lainaus tulee tällöin toteuttaa ”yksi kappale, yksi käyttäjä” -periaatteella.

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisu perustuu Alankomaissa aloitettuun oikeudenkäyntiin. Jo ennen ratkaisun antamista Alankomaissa valittiin osapuolten kesken neuvoteltu kattava sopimisen malli. Myös Suomessa yhteinen sopiminen on perusteltu ratkaisu. Sähköisen lainauksen toteuttaminen vaatisi kirjastolta investointeja sen mahdollistavaan teknologiaan. Kustantajien on mahdollista tuoda lisäarvoa kirjastolle tarjoamalla kohtuullisin kaupallisin ehdoin kirjaston jo käytössä oleviin lainauspalveluihin kattavasti sisältöä, jolloin kirjaston omia teknologiapanostuksia ei tarvittaisi.

Tekijänoikeuslain 16 d § mahdollistaa neuvottelujen käymisen tekijänoikeusjärjestötasolla tavoitteena kattavan sähköisen lainauksen sopimuslisenssi ja sopimuslisenssivaikutus³⁶. Opetus- ja kulttuuriministeriön aktiivisuus voi edistää kaikkia osapuolia tyydyttävän sopimuksen syntymistä, mutta aktiivisuutta tarvitaan myös kirjastoilta ja tekijänoikeusjärjestöiltä.

³⁵ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheeken ECLI:EU:C:2016:459 perustelukappaleet 38–39.

³⁶ Sopimuslisenssivaikutuksella tarkoitetaan tekijänoikeuslain tarjoamaa mahdollisuutta, jolla tekijänoikeuden yhteisvalvontajärjestön antama sopimusperusteinen käyttöluva (lisenssi) tiettyjen aineistojen käyttöön oikeuttaa luvan saajan käyttämään luvan tarkoittamassa laajuudessa ja luvan perustaman sopimuksen osalta myös sellaisia aineistoja, joiden oikeudenhaltijoita luvan antanut tekijänoikeusjärjestö ei edusta, kuten ovat selostaneet Harenko – Niiranen – Tarkela teoksessa Tekijänoikeus (2016) s. 294.

Mikäli yhteisen sopimisen hanke ei etene, kirjastoilla on lain suoma mahdollisuus oma-aloitteisesti edistää sähköisen kirjaston luomista ja löytää itse ratkaisut sähköisten kirjojen lainauksen teknisiin kysymyksiin.

Joni Hatanmaa

Asianajaja

Asianajotoimisto Hedman Partners Oy